

МИЛИТАРИЗАЦИЈА ДРУШТВА КАО ОДГОВОР НА ГЕОПОЛИТИЧКЕ ИЗАЗОВЕ ИЗРАЕЛА

Богдан СТОЈАНОВИЋ¹

Апстракт: Рад истражује процес милитаризације израелског друштва који служи као стратешки одговор на сложене геополитичке изазове на Блиском истоку. Израел не само да опстаје у непријатељском окружењу већ води изузетно агресивну и интервенционистичку политику. Милитаризација је дубоко укореењена у друштвеном, политичком и економском животу Израела. Аутор истражује како милитаризација обликује унутрашње политичке процесе, свакодневни живот грађана, одбрамбену и спољну политику Израела. У основној хипотези аутор тврди да кључ успеха Израела на плану спољне и безбедносне политике у региону Блиског истока лежи у потпуној милитаризацији друштва. Због тога израелско друштво јако добро разуме све изазове и ризике и остварује снажну кохезију у моментима безбедносне угрожености. Посредно, милитаризација доводи до огромних улагања у војне капацитете, од чега се истиче снажно ваздухопловство и нуклеарно оружје. Аутор анализира Израелске одбрамбене снаге (IDF) као симбол националног поноса и најважнији ресурс у геополитичком надметању. Војна служба представља грађанску дужност за све припаднике израелског друштва које промовише културу вредновања војника као архетипа „доброг грађанина“. Милитаристички наратив не само да јача унутрашњу кохезију већ легитимише наоружавање, војне кампање, екстремне обавештајне акције и политике Израела.

Кључне речи: Израел, милитаризација, милитаризам, Израелске одбрамбене снаге, војна служба, секуритизација, држава гарнизон, друштво гарнизон, геополитика

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд, научни сарадник, bogdan.stojanovic@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-9624-1516>.

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2025. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2025. године.

Увод у геополитику Израела

Геополитички пејзаж Блиског истока и Источног Медитерана карактерише висок степен сложености, при чему се истиче арапско-израелски сукоб. Спорне територије обухватају савремени Израел, Палестину, сегменте Либана, Јордана, Египта и Сирије, што одговара древној територији познатој као Ханан, коју јеврејски народ назива „обећаном земљом“. Историјски гледано, доминација над овом територијом била је повезана са војном моћи. Свеprisутност војних снага, насиља и сукоба представљају основни аспект друштва која су се развила унутар овог географског подручја, а заједно са елементима географије и историје, кључно је за разумевање савремене динамике израелског друштва. Сукоб је ескалирао у 20. веку са појавом ционизма као одговора на антисемитизам у Европи и арапски отпор према јеврејском насељавању. Током британског мандата (1920–1948), дошло је до првих великих сукоба, а након усвајања плана УН за поделу Палестине (1947), арапске државе су извршиле инвазију на Израел. Од тада, ратови и тензије трају готово непрекидно, упркос мировним споразумима са Египтом и Јорданом.

Израел је једна од најмањих држава Азије јер има само 22.070 km² са окупираним територијама Источног Јерусалима и Голанском висоравни које је Израел анектирао, док без тих територија има 20.770 km² (World Data 2025). Израел има ограничене природне ресурсе, а неповољан геополитички положај чини га посебно рањивим на спољне претње јер се граничи са државама са којима је имао историју сукоба на северу, истоку и југу (Либан, Сирија, Јордан, Палестина, Египат), уз изузетак запада где је Средоземно море и обала дуга 273 km. У Израелу живи око 10 милиона људи, од чега 7,2 милиона чине Јевреји, док је Арапа 2,1 милион (Statista 2025). Географски посматрано, Израел се може поделити у три региона. Први, обална равница који се протеже дуж обале Средоземног мора и где су највећи градови (Тел Авив и Хаифа), уз Јерусалим који иако није на обали гравитира ка том делу. Други, пустиња Негев на југу која је сува и ретко насељена, са кључним градом Еилатом на Црвеном мору (кључна за заобилажење блокаде Средоземног мора). Трећи, Галилеја на северу која је сачињена од брдовитог терена са Јорданом и Галилејским језером који су кључни извори воде. Израел контролише и Голанску висораван, коју користи као тампон зону за сиријске артиљеријске нападе. Израел нема стратешку дубину, што значи да губитак једног брда може имати

катастрофалне последице. Ракета из Сирије стиже у Тел Авив за пар минута и зато Израел види војну окупацију Западне обале и Голанске висоравни као једини начин да преживи.

Главни елемент који подупире његову издржљивост је војска, која се сматра неопходном за опстанак државе, те је неопходно анализирати аспекте процеса милитаризације и квалитативне елементе милитаризма у израелском друштву као одговора на наведене геополитичке изазове.

Милитаризам и милитаризација

Упркос релативном паду академске пажње за теме милитаризма и милитаризације од краја Хладног рата, ови појмови су трајно иманентни човечанству организованом у различите државе. Милитаризам као стање и милитаризација као процес увећавања милитаризма нису престали да буду важни (негде и најважнији) чиниоци друштва и државе. Они су дубоко уграђени у историјски и савремени контекст, утичући далеко изван војне сфере на поље политике, економије и културе. Иако могу допринети националној безбедности и технолошком напретку, њихов свеprisутни утицај неретко представља изазов миру и демократском начину организације власти. Стога је важно разумети и испитати шта су ови концепти и како делују у пракси. Постоје различита тумачења појма милитаризма, али битно је нагласити његову неспорну бивалентну есенцију, као идеологије и друштвеног устројства. Према Мајкл Ману (Michael Mann) „милитаризам је скуп ставова и друштвених пракси који рат и припрему за рат сматрају нормалним и пожељним друштвеним активностима“ (Mann 1987, 35). Ова дефиниција интегрише два лица милитаризма: идеолошко (скуп ставова) и друштвено (скуп пракси). Постоје и екстремније концептуализације милитаризма с примесима глорификације војних врлина и употребе силе. Пруски модел милитаризма укључује стање у коме идеологија не само да нормализује употребу силе, већ је подиже на ниво култа и циљ по себи (Vagts 1959, 13). Војна елита постаје симбол ауторитета и каста која заузима све најважније позиције у држави. Овако схваћен милитаризам у потпуности прожима читаво друштво и постаје доминантан лајтмотив у индустрији, уметности, науци и др. Нешто између нормализације и глорификације налази се дефиниција милитаризма Ендрју Бачевића (Andrew Bacevich) према коме се „милитаризам манифестује у

романтизираном погледу на војнике, склоности ка виђењу војне моћи као истинске мере националне величине и превеликим очекивањима у погледу ефикасности силе“ (Bacevich 2005, 2). Према наведеном тумачењу, војска нема статус култа, али је и те како романтизована као изузетно важан елемент друштва и државе.

Све три дефиниције милитаризма су исправне и можемо их посматрати као тумачења различитог нивоа милитаризма у конкретним ситуацијама. Пруски модел је одговарајући за познате историјске примере Немачке с крајем 19. века, нацистичке Немачке или Јапана у првој половини 20. века. Манова дефиниција нормализације војне силе у неком друштву, може се применити на Сједињене Америчке Државе (САД) током агресије на СР Југославију 1999. године или на Авганистан 2001. године. Када је у питању Израел може се рећи, да је историјски посматрано, у ратним околностима био ближи пруском моделу, али да се данас вероватно налази негде између нормализације и глорификације војне силе као одговор на постојеће геополитичке изазове и безбедносне проблеме, уз романтизован поглед на припаднике одбрамбених снага. Чарлс Тили (Charles Tilly) је оправдано закључио да „рат ствара државу“, а Израел је илустративан пример такве тврдње (Tilly 1985, 171). Милитаризација израелског друштва не само да је присутна током ратова већ се и у периодима релативног мира задржава на изразито високом нивоу, јачајући кохезију унутар државе и друштва. Стална екстерна претња у Израелу милитаризацију чини готово неповратним процесом, јер је виђена као нужан (ако не и једини) начин опстанка нације и државе.

Милитаризам легитимизује употребу силе више него што то предвиђа класично схватање државе која има монопол на апарат принуде. Што је већи степен милитаризације то је и легитимизација употребе силе лакша, јер се сила види као решење за шири дијапазон проблема са којима се суочавају друштво и држава. У таквом друштву народ прихвата употребу силе далеко више него што је то случај у друштвима са ниским степеном милитаризације, тј. процеса увећавања милитаризма. Израел, као милитаризовано друштво, лакше мобилише ресурсе за јачање војних капацитета, у циљу сталне припреме за рат која прожима и цивилне секторе попут индустрије, образовања, здравства и науке уопште. Милитаризам обликује институције и понашање људи, са војском као сталним пратиоцем свих дешавања. Ера дигитализације и вештачке интелигенције доноси нове форме милитаризације која надилази класично „билдовање“ броја војника,

тенкова или обликовања институција. Милитаризација 2.0 дефинише се као процес „дигитално посредованог дискурса и пракси које се баве употребом веб (web) технологија за комуникацију о рату и политичком насиљу као здраворазумским, нормалним и понекад неопходним решењима за политичке проблеме“ (Jackson, Crilley & Manor 2021, 1048–9). Нове технологије омогућиле су и обичним људима (а не само традиционалним медијима) да буду преносиоци информација и промотери културе вредновања војника као архетипа „доброг грађанина“. Сви добри грађани су истовремено и војници и промотери легитимне употребе насиља, стварајући нешто што Ман назива „грађанским милитаризмом“ (Mann 1987, 41). Ствара се јасна линија између оних који доприносе војничком позиву и оних који су стигматизовани јер су искључени из таквих активности. Зашто је Израел високо милитаризован?

Угроженост Израела: објективна реалност и друштвена конструкција

Од свог настанка Израел је једна од безбедносно најугроженијих држава света. Геополитичка позиција, историјски контекст и етно-религијске поделе генеришу сталне тензије и честе ратове против муслиманских народа и држава на Блиском истоку. Израел је у неколико наврата водио ратове против Египта, Сирије, Јордана, Либана, Ирана, али и против недржавних актера попут Хамаса и Хезболаха. Тренутно је Израел у рату са Хамасом у Гази, уз повремену размену ракетне палбе са Хезболахом и Ираном (Јанковић 2024). Израел је развио један од најсофистициранијих система безбедности у свету, који укључује снажан обавештајни апарат, технолошки напредне противракетне системе, врхунски опремљене војне снаге и нуклеарно наоружање, иако то никада јавно није признао (Стојановић 2021, 146). Осим тога, Израел је на дипломатском плану покушао да склопи мир са бројним непријатељским земљама, као што су мировни споразуми „земља за мир“ са Египтом и Јорданом и потоњи Абрахамски споразуми са Бахреином, Уједињеним Арапским Емиратима, Мароком и Суданом (Abraham Accords 2020). Безбедносна угроженост Израела има објективно утемељење, али субјективна димензија спољне претње не сме бити занемарена јер има огроман утицај у обликовању наратива о *conditio sine qua non* милитаризације. Спољна претња није само објективна већ је производ друштвене дискурзивне конструкције

(Wendt 1992). Процена њеног квалитета зависи од интерпретације на коју директно утиче ниво милитаризма у друштву, па тако конструисана претња по принципу повратне спреге утиче на ниво милитаризма. Наративни троугао милитаризам–конструисана претња–милитаризам, попут зачараног круга појачава не само степен реалних безбедносних претњи, већ и посвећеност читавог друштва у њиховом санирању. Апокалиптични наративи о друштвеном жртвовању свих чланова заједнице зарад гаранције опстанка чине милитаризацију и рат културолошки прихватљивим феноменима. Дискурс легитимише употребу силе да би се уништила претња која прети опстанку, што за последицу има уклањање готово свих баријера милитаризацији. Она се види као света дужност и уздиже се на сакрални ниво.

Теорија секуритизације коју је развила копенхашка школа међународних односа осамдесетих година 20. века, наглашава улогу социјалног конструктивизма у формирању безбедносних наратива и претњи (Buzan, Wæver and deWilde 1998). Проширује се поље безбедности на невојне претње, а сам процес се назива секуритизација. Постоји веза између процеса секуритизације који уводи нова питања у поље безбедности и милитаризације која шири поље деловања војног одговора на претње, а огледа се кроз легитимизацију војне силе. То се најбоље види на примерима секуритизације глобалног тероризма у САД, што је легитимисало војне акције у Авганистану и Ираку. Легитимизација употребе војне силе у решавању безбедносних питања јесте један важан елемент процеса милитаризације. У Израелу, током пандемије корона вируса, милитаризовано друштво је као одговор на невојну претњу безбедности (у овом случају вирус) укључило распоређивање војске, што је својеврсан пример симбиозе процеса секуритизације и милитаризације (Levy 2022). Оправдавање употребе силе у милитаризованом друштву неретко прати дехуманизација противника и наглашавање веће вредности живота сопственог војника од противникових цивила. Наратив оправдавања убијања цивила има за циљ сврставање у тзв. „колатералну штету“ или групу случајних жртава током елиминисања безбедносне претње. Сведоци смо да се ово управо одиграва у Гази током акција израелске војске која оправдава колатералну штету (тј. убијање цивила) зарад „више“ вредности искорењавања високо секуритизоване претње палестинских непријатеља. Социјално конструисана претња уз објективне узроке, наративно је претња по опстанак израелске државе и народа. Милитаризација може користити секуритизацију као појачивач за

проширивање војних активности на невојне претње. Полицијске мисије Израелских одбрамбених снага (Israel Defense Forces, даље: ИДФ) на Западној обали иду у прилог овој тези.

Израелско-арапски конфликт изашао је изван граница објективности и прелио се на друштвено конструисану стварност. Овај сукоб је постао институционализован, свакодневна појава која се доживљава као трајна и нешто са чиме ће живети све наредне генерације у Израелу. Године 1956. тадашњи начелник генералштаба Моше Дајан (Moshe Dayan) у свом чувеном говору најбоље је приказао суштину израелског милитаризма укорењеног у културни код Израелаца: „Ми смо генерација насељеника, али без кациге и цеви пушке нећемо моћи засадити дрво нити изградити кућу. Не бојмо се да уочимо непријатељство које прождире животе стотина хиљада Арапа око нас. Не скрећимо поглед, јер то ће нам ослабити руке. То је судбина наше генерације. Једини избор који имамо јесте да будемо наоружани, јаки и одлучни, или ће нам мач испасти из руке и нит нашег живота биће прекинута“ (Kimmerling 2001, 208). Рат и припрема за рат постали су рутина у Израелу, а израелско друштво се претворило у ентитет способан за екстремно брзу мобилизацију у одбрани државе. Секуритизација сталне претње уз милитаризацију довели су до институционализације конфликта у све друштвене структуре. Такође, апсорпција конфликта у друштвене структуре, довела је до смањивања мотивације да се конфликт трајно реши дипломатским путем, јер су шири друштвени слојеви црпели утицај и признање из његове дуготрајности. Безбедносна претња је тако постала одлучујући фактор обликовања израелског друштва, али и колективног идентитета Израела.

Преторијански и цивилни милитаризам

Конфликт је постао природно стање у израелском друштву, а милитаризам прожима све сегменте друштвене структуре. Пре анализе израелског милитаризма и милитаризације кроз утицаје на политику, економију и културу, важно је напоменути да теорија и пракса препознају два основна типа милитаризма. Први је преторијански милитаризам који постоји у друштву где генерали дословно држе власт, било у униформи или преобучени у цивилне одоре. Војска у суштини управља државом, па се власт заснива искључиво на принудној сили оружаних снага и њиховој лојалности руководству, које уједно контролише све политичке процесе. Овај тип милитаризма развио се у

неким државама Африке и Латинске америке између 1970. и 1990. године. Цивилна сфера државе прихвата доминацију војне власти, било због револуционарног наслеђа војске или ослободилачких ратова у обарању колонијализма, што је војнике ставило на пиједестал ауторитета једино способног да управља државом у интересу грађана. Војна власт у оваквим режимима неретко има легитимитет, јер већински слојеви становништва не виде проблем у таквом начину управљања. Демократски начин организације власти или не постоји или је симулација која има за циљ озваничење легитимитета. Овакав тип милитаризма војне хунте не постоји у Израелу и без обзира на недемократски однос према не-јеврејском становништву, може се рећи да је унутар себе претежно организован на демократски начин са слободним изборима и политичким плурализмом (демократија владајућег народа).

За разлику од преторијанског милитаризма, постоји и софистициранији тип који се може назвати „цивилним милитаризмом“. На први поглед, оксиморон, милитаризам цивила је онај у коме војска не контролише директно и формално процес доношења политичких одлука (иако има велики утицај). Политичка елита је та која доноси одлуке, мада велики број успешних политичара јесу некадашњи генерали и људи из сектора безбедности. Војска је у таквом систему од суштинске важности за колективни идентитет и једно од централних симбола заједнице као оличење патриотизма. Бројни су јавни догађаји и церемоније које величају оружане снаге, док је политичка култура таква да доживљава ратове као неизбежне у којима је основна дужност сваког појединца да допринесе ратним напорима. Војска је у институционалном смислу највећи носилац „меке моћи“, па се победе у ратовима обележавају бројним споменицима, певају се песме, додељују одликовања уз помпезне церемоније, снимају се филмови, емисије, уз огроман део јавног дискурса посвећеног војним темама. Војска је виђена као оличење домовине, којој су подређене све сфере друштвеног активизма, од образовања, преко индустрије, технологије, науке и уметности, до слободног времена. Политичке институције користе војску, њене симболе и дискурс о националној безбедности да обликују друштвене структуре и успоставе норме јавног понашања.

Израелски милитаризам се може сврстати у „цивилни милитаризам“ јер војска има готово божански статус у културно-идентитетском смислу, са изразитим утицајем у свим друштвеним

сферама, али формално постоји цивилна власт која доноси политичке одлуке. Иако постоји формална цивилна контрола војске, у Израелу не постоји цивилна контрола милитаризације. Раних педесетих година 20. века у Хаифи је организована војна парада поводом Дана независности Израела, где је истакнут слоган „Израел верује у ИДФ, оне су наш заштитник и спасилац“ (Leibman and Don-Yehiya 1983, 93). Слоган у себи носи суштину израелског милитаризма где безбедност државе не зависи од Божје воље, већ од снаге израелског војника. Војска је на неки начин заменила улогу Бога као спасиоца. Војно знање у Израелу има готово езотеријски карактер, те су питања од националне безбедности у јавном дискурсу била постављана, контролисана и елаборирана од стране затвореног круга људи. Они који се баве безбедносним темама поседују тајна знања, што их чини једино квалификованим да доносе одлуке о најосетљивијим питањима. Такође, искључиво садашњи или бивши припадници безбедносних елита (војске и безбедносно-обавештајних служби) имају ексклузивно право да критикују поједине одлуке. Престиж војске у Израелу имао је пар озбиљних удараца након лоше вођеног рата 1973. године, операција у Либану 1982. године или најсвежијег напада Хамаса у октобру 2023. године, али, без обзира на то, њена централна улога у израелском друштву није остала пољуљана до данашњих дана. Кључна одлика цивилног милитаризма лежи у томе да су војно-безбедносни интереси увек вишег приоритета у односу на економска, социјална, идеолошка, религиозна и друга питања. Очигледан пример свега наведеног јесте Израел, где постоји стална ратна припрема у друштву које стално перципира и осећа конфликт, што поједини аутори истичу као својеврсан „милитаризам ума“ (Ross 1987). Идентитет државе Израел нераскидиво је повезан са војском и ратовима јер је војска учествовала у изградњи државе. Стога бисмо Тилијеву реченицу да су „ратови створили државу“, могли допунити синтагмом – „која се припрема за нове ратове“.

Утицај милитаризације на политику, економију и културу Израела

Посматрајући политички систем Израела, војска и безбедносно-обавештајне службе формално правно нису политички одлучиоци. Без обзира на ову чињеницу, природа цивилног милитаризма је таква да има тенденцију угрожавања аутономије и потчињавања политичке сфере. Тежња да безбедносни сектор потчини политички уклапа се у

Грамшијев (Antonio Gramsci) теоријски концепт хегемоније, где одређене друштвене групе имају тежњу за контролом приоритетних идеја, искључујући све супарничке концепције друштвене организације (Gramsci 1973). Стога је оправдано поставити питање да ли је потребно додати „хегемонистички“ префикс израелском цивилном милитаризму ради боље експланације и фундаменталног разумевања. Војни менталитет постао је организујући принцип у политичкој сфери државе, па осим што даје приоритет безбедносним питањима наспрам свих других, он тежи да изопшти сва алтернативна гледишта. Од укупно једанаест председника државе који су ту функцију обављали од 1949. године до данас, чак седам су били припадници уског круга војно-обавештајног сектора Израела. Јицак Бен Цви (Yitzhak Ben-Zvi) био је активан у Хагани, паравојној израелској организацији; Епхраим Кацир (Ephraim Katzir) је такође служио у Хагани и био главни војни научник, радећи на најосетљивијим војним пројектима; Јицак Навон (Yitzhak Navon) био је активан у арапском одељењу Хагане; Хаим Херцог (Chaim Herzog), генерал-мајор и руководилац војно-обавештајног одељења ИДФ, а од 1967. године војни управник Западне обале; Езер Вајцман (Ezer Weizman) био је генерал, заповедник израелског ратног ваздухопловства и кључна фигура Шестодневног рата; Шимон Перес (Shimon Peres) је обављао функцију шефа израелске морнарице, министра одбране и шефа израелског нуклеарног програма; и Исак Херцог (Isaac Herzog), актуелни председник Израела, који је био обавештајац у чину мајора у Аману, војној обавештајној служби у јединици 8200, задуженој за електронску обавештајну делатност и дешифровање кодова (Jewish Virtual Library 2025). Када је реч о председницима владе, ситуација није ништа другачија. Од петнаест председника Владе Израела, који су ту функцију обављали у једном или више наврата, чак десет је имало озбиљно претходно искуство у војно-обавештајној делатности.

Давид Бен Гурион (David Ben-Gurion), отац нације и државе, био је шеф Хагане, претече ИДФ и министар одбране; Леви Ешкол (Levi Eshkol) био је један од оснивача и руководиоца у Хагани; Јицак Рабин (Yitzhak Rabin) био је начелник Генералштаба ИДФ и један од архитеката војне победе у Шестодневном рату 1967. године; Менахем Бегин (Menachem Begin) био је шеф Иргуна, тајне парамилитарне организације која је деловала на палестинској територији до 1948 године када је распуштена, а највећи број њених припадника инкорпориран у ИДФ; Јицак Шамир (Yitzhak Shamir) био је припадник Иргуна, оснивач

Лехија, парамилитарне терористичке организације која се борила против Британаца, а касније оперативац Мосада; Шимон Перес, поменути председник Израела; Ехуд Барак (Ehud Barak) је као највише декорисан/одликован војник у израелској историји био и на позицијама шефа специјалних јединица ИДФ, шефа војне обавештајне агенције и начелника Генералштаба ИДФ; Ариел Шарон (Ariel Sharon), легендарни генерал из арапско-израелских ратова и министар одбране, претходно припадник Хагане и командант падобранске бригаде; Бенјамин Нетанјаху (Benjamin Netanyahu), актуелни премијер Израела са најдужим стажом на тој функцији, био је командос у Сајарет Маткал (Sayeret Matkal), елитној јединици ИДФ за специјалне операције, где је служио и погинуо и његов рођени брат Џонатан; и Нафтали Бенет (Naftali Bennett) је служио у елитним специјалним јединицама Сајарет Маткал и Маглан (Maglan) где је командовао операцијама иза непријатељских линија одбране (Britannica 2025). Наведене чињенице илуструју нераскидиву везу војно-безбедносног сектора и политике, као и пресудног утицаја првог. Тренд уласка генерала у политику у Израелу не односи се само на највише функционере, па статистика каже да је чак четрнаест од укупно двадесет два начелника Генералштаба ИДФ ушло у политику након војне каријере, што је скоро две трећине (Kenig 2022).

Када анализирамо економију Израела, видећемо такође да је подређена војно-индустријском комплексу. Од рата до рата, израелска економија је трпела процес милитаризације, док је ембарго на увоз оружја у Израел допринео да ова држава производи самостално готово целокупно наоружање, од лаких пушака преко тенкова и дронова, до софистицираних балистичких ракета и сателита. С обзиром на то да је израелска економија недовољна да покрије трошкове развоја напредних војних технологија и масовне индустријске производње наоружања, она се окреће извозу, што је Израел учинило једним од највећих извозника оружја и ратне опреме на свету. Према подацима Штокхолмског међународног института за мировна истраживања (SIPRI), Израел је у периоду 2020–2024. година био на осмом месту највећих светских извозника наоружања, са невероватних 3,1% укупног светског извоза (George, Djokic *et al.* 2025, 2). Извоз оружја чини око 25% укупног индустријског извоза Израела, што иде у прилог тези о огромном утицају војно-индустријског комплекса на економију те државе (Dana 2024). Извоз оружја нема искључиво економски разлог, већ као прворазредно дипломатско средство може да послужи да се

нормализују односи са бившим непријатељима, као и да се ојачају савезнички односи (пре свега са САД). Абрахамски споразуми потписани са Уједињеним Арапским Емиратима, Бахреином и Мароком, омогућили су извоз наоружања у те земље у вредности од три милијарде долара, што је донело једну нову регионалну динамику и релаксирало међусобне односе (Dana 2024). Војна индустрија Израела у великој мери зависи од односа са најважнијим савезником. Израел подржава америчке интересе на Блиском истоку у замену за економску, војну и дипломатску подршку у својим геополитичким настојањима. У периоду 1949–2022. година Израел је од САД добио више од 158 милијарди долара војне помоћи (Congressional Research Service 2023). Америчка помоћ чини око 3% укупног државног буџета Израела, око 1% БДП-а, 20% укупног војног буџета и чак 40% буџета ИДФ-а, што поједине ауторе наводи да постављају питање да ли би Израел без САД могао да преживи тешку геополитичку ситуацију (Freilich 2017). Важно је поменути да војна веза Израела и САД није искључиво економског карактера, већ укључује размену информација и најновијих технологија. Ту спадају нека најмоћнија војна средства данашњице, попут вишенамених бобених авиона Ф35 (F-35 Lighting II) или радара за противракетне системе Гвоздена купола (Iron Dome) и Стрела (Arrow). САД су несумњиво имале круцијалну улогу у трансформацији ИДФ у једну од најсофистициранијих армија света, што следствено томе чини амерички допринос укупној милитаризацији изузетно великим. Ратна економија Израела деценијама подупире напоре израелског неоколонијалног пројекта у Гази и Западној обали генерисањем огромних прихода, што на терену доводи до ефикасније елиминације палестинског присуства и усавршавања система окупације.

ИДФ није само „војска народа“ (*Tzava ha'am*), већ саставни део израелске културе и део свакодневног живота од детињства, почев од популарних дечијих књига као што је Кофико (Kadosh 2014).² Културни образац хероја-ратника видљив је у целокупној израелској књижевности, поезији, уметности, филму и другим доменима културе (Martegani 2017). Први медији у Израелу настали су од радио гласила израелске војске, касније интегрисани у цивилно друштво. Радио ИДФ-

² Кофико, главни лик популарних књига, проживљава бројне авантуре као припадник ИДФ. Прва књига је изашла 1954. године и даље држи рекорд као најпопуларнија дечија књига свих времена.

а, Галгалац (Galgaltz), који се емитује из Јафе (Jaffa) има 1,3 милиона редовних слушалаца (Tamir 2024). Осећање дивљења војсци и њеној кључној улози у друштву усађено је у културно ткиво Израела, чак и у сектору забаве. Значајан део реклама, филмских продукција, телевизијских серија и позоришних представа произведених и дистрибуираних у Израелу бави се темама релевантним за војску и њено особље. Војник се појављује на свим местима, чак и у реклами за млечне производе или промотивном прилогу за приватну клинику где је приказана слика ултразвука фетуса у стомаку који салутира са војничком беретком на глави (Cole 2018). Војно искуство приказано је као саставна компонента израелског идентитета. Ови мотиви се такође огледају у филмским приказима, популарним серијама и програмима који се емитују и на међународном нивоу, увек са јаком војном симболиком, ратним врлинама и појмовима мушкости повезаним са архетипом хероја-ратника. Милитаристичка култура формира национални наратив, одређујући шта ће бити запамћено, шта заборављено, шта прослављено, а шта оплакано. Милитаризација јавних простора, обележавање војних успеха и величање војника као националних хероја додатно утврђују уверење да бити Израелац значи бити војник или, у најмању руку, непоколебљив и безусловни подржавалац војске.

„Друштво гарнизон“ као одговор на геополитичке изазове

Тројство „држава–војска–народ“ одлика је израелске стварности. Као што је наглашено, ИДФ није само одбрамбена институција већ и носилац националног идентитета и друштвеног јединства. Израелске одбрамбене снаге су виђене као „народна војска“ која одражава колективни етос израелских грађана. Имале су кључну историјску улогу у формирању и опстанку израелске државе од оснивања 1948. године. Корени ИДФ сежу до парамилитарних организација Хагане, Иргуна, Лехија и других. ИДФ има око 170.000 активних припадника са 300.000 до 400.000 резервиста које могу регрутовати у кратком року (CIA 2025). ИДФ је одговоран за одбрану државе али и за унутрашњу безбедност, а као примарне претње виде Иран, Хамас (HAMAS), Хезболах (Hizballah), Исламску државу (the Islamic State of Iraq and ash-Sham) и Палестински исламски џихад (Palestine Islamic Jihad). Постоји редовно служење војног рока које је добровољно са навршених 17, а обавезно са навршених 18 година за Јевреје и Друзе, док је за хришћане и муслимане

факултативног карактера. Војна служба траје 36 месеца за мушкарце, 24 месеца за жене, за официре чак 48 месеци (Breuer 2024). Хареди, ултраортодоксни Јевреји који су били изузети од војне обавезе, од јуна 2024. године одлуком уставног суда такође морају бити регрутовани у ИДФ (Sharon 2024). У контексту геополитичких изазова, јасно да је процес милитаризације израелског друштва експанзивни тренд. Истраживање јавног мњења које је спроведено 2019. године, приказало је да чак 90% грађана у Израелу види ИДФ као институцију од поверења, што потврђује конзистентну друштвену перцепцију ИДФ-а као најпоузданије институције годинама уназад (Hermann 2019, 13).

Међутим, напад Хамаса од 7. октобра 2023. године када је убијено око 1200 цивила и заробљено скоро 250 талаца, унео је дозу несигурности међу израелским грађанима јер није био само тактички пораз израелске војске, за коју се мислило да је непобедива и да поседује све информације, већ је обичан грађанин Израела осетио неку врсту издаје друштвеног уговора о националној безбедности, за који се жртвовао од свог рођења (Cohen 2024). Парадоксално, овај догађај није ослабио већ је појачао процес милитаризације, па је последица истог етничко чишћење појаса Газе, увећање броја резервиста, војних волонтера и притиска на ултра-ортодоксне Јевреје да поделе терет обезбеђивања безбедности (Tamir 2024). Милитаризација израелског друштва неодвојиви је део националног идентитета, те ће се наставити мањим или већим интензитетом и у будућем периоду.

Војни буџет Израела за 2025. годину номинално је износио 30,5 милијарди долара (Global Firepower 2025). Према подацима Светске банке, Израел троши 5,3% свог БДП-а на војску (World Bank 2023). У складу са Меморандумом о разумевању за десетогодишњи период (2019–2028), САД сваке године обезбеђују више од три милијарде долара за војно финансирање Израела и заједничке војне програме (CIA 2025).

Познати Бонски међународни центар за конфликтне студије (BICC) развио је специфичну методологију индекса милитаризације на основу три основна индикатора (војна потрошња у односу на БДП и здравствена улагања; однос броја војника према укупној популацији и броју лекара; број тешког наоружања у односу на укупну популацију) (BICC 2022). Сваком индикатору додељена је одређена тежина у складу са његовом важношћу, извршена је пондерација показатеља како појединачне екстремне вредности не би утицале на коначан резултат. У складу са методологијом развијен је ГМИ (GMI – Global Militarization Index) и то за сваку годину посебно, почевши од 1990. до 2022. године. У

периоду 2007–2021. година Израел је константно заузимао 1. место према ГМИ, док је на крају 2022. године ту позицију преузела Украјина због рата са Русијом (Израел пао на 2. место). Занимљиво да је Израел 1990–1991. године био други иза Кувајта по ГМИ, а у периоду 1998–2006. године други иза Еритреје. У свим другим периодима, укључујући 1991–1997. године, као и од 2007. године до Украјинског рата, Израел је чврсто држао прво место као држава са највећим индексом милитаризације према наведеним материјално-политичким критеријумима.

Концепт „државе гарнизона“ развио је Харолд Ласвел (Harold Lasswell) 1941. године, означавајући државе у којима доминира одбрамбени апарат, где војни приоритети надјачавају друга друштвено-политичка питања и где војска има пресудан унутрашњи утицај (Lasswell 1941). Временом се овај појам примењивао на различите државе у међународним односима, при чему је најмање десетак земаља одговарало мање или више овој дефиницији (Израел, САД, Јужна Кореја, Северна Кореја, Русија, Иран, Кина, Либан, Пакистан, Саудијска Арабија и др.). Ласвелово концептуализовање гарнизонских држава касније је допуњавано и модификовано. Важно је поменути сличан тип „гарнизонског друштва“ који је развио Вернон Дибл (Vernon Dibble), означавајући снажан утицај војске на цивилни живот, уз постепено брисање граница између војне и цивилне сфере (Dibble 1968, 271). За нашу анализу милитаризације Израела, Диблеов концепт се чини адекватнијим јер излази изван материјално-политичких елемената, наглашавајући друштвену конструкцију безбедности уз нормативно обликовање безбедносног понашања, водећи ка томе да специјализовани кругови и државни актери преиспитују и реинтерпретирају некада небезбедносна питања као безбедносна. Тема безбедности је кључна у домаћој и спољној политици Израела, секуритизујући скоро све сфере друштва где постоји наглашена друштвена улога ИДФ-а (Abulof 2014). Анализирајући типологију и индикаторе класификације држава/друштва у категорију „гарнизонских“, Ејал Рубинсон (Eyal Rubinson) је развио методологију која укључује варијабле као комбинацију елемената „тврде“ и „меке“ моћи (број војника, војни буџет у односу на БДП, увоз-извоз наоружања, удео терористичких напада, понављање конфликта, скорови цивилне контроле војске, утицај војске на владу и индекс војне димензије у политичком одлучивању) (Rubinson 2024, 5–6). Варијабле су пондерисане и заједно дају „гарнизонски индекс“ (Garrison Index) који се креће од 0 до 1, где је 1 максимални резултат гарнизонификације. Наведени

подаци су анализирани у периоду 1990–2020. године и коначни резултати су дали десет гарнизонских држава на свету. Израел на тој листи заузима прво место, испред Пакистана, Ирака, Мјанмара, Алжира, Сирије, Турске, Русије, Јордана и Тајланда (Rubinson 2024, 8). Из до сада наведеног, можемо запазити да је Израел прототип државе и друштва гарнизона. Ванредно стање које је Привремени савет државе Израел увео 1948. године постало је перманентно стање јер га Кнесет сваких шест месеци продужава, омогућавајући очување закона још из доба британског мандата (нпр. Закон о спречавању инфилтрације, који војсци даје право заплене приватне имовине, или закони за хапшења и претресе) (Rubinson 2024, 10).

Закључак

Од оснивања Израела 1948. године безбедносна питања су играла најдоминантнију улогу у унутрашњој и спољној политици земље. У објективном смислу, геополитички неповољно окружење Израела оправдава истакнуту националну забринутост за безбедносну политику, али се оно додатно секуритизује конструисаним безбедносним претњама у свим сферама друштва, систематски одбацујући цивилна разматрања решавања проблема. Перцепција изузетности безбедности је толико интегрална за израелско друштво да је постала централна тема јавног дискурса у питањима која нису директно повезана са безбедношћу. У Израелу постоји перманентан процес милитаризације тј. увећавања милитаризма, који је по форми цивилног карактера. Активна војна лица утичу на политичко одлучивање, а феномен пензионисаних генерала у политици је вероватно без премца на глобалном нивоу. Они су формирали чврсте безбедносне мреже које се састоје од ветерана који држе високе положаје у цивилним сферама државе, укључујући политику, економију, друштво, културу и спољне односе. Те неформалне мреже су такође одржавале безбедносна питања као свој најистакнутији приоритет у својим цивилним активностима. Чланови ових безбедносних мрежа укључују бивше официре ИДФ-а, пензионисане чланове Мосада (Израелска спољна обавештајна агенција), Шин-Бета (Израелска унутрашња безбедносна агенција) и других безбедносних институција. Војне теме имају истакнуто место у култури, док се осећај припадности израелском народу везује за позитиван однос према ИДФ-у. Кључ успешног опстанка Израела лежи у моћним одбрамбеним и

безбедносним структурама. Према релевантним показатељима, као што су индекс милитаризације и гарнизонски индекс, Израел се налази у самом светском врху, што потврђује наводе о изузетно високом степену милитаризма у израелском друштву.

Библиографија

- [Abraham Accords] The Abraham Accords Declaration. 2020. U.S. Department of State. Accessed 16 March 2025. <https://www.state.gov/the-abraham-accords>.
- [BICC] Bonn International Centre for Conflict Studies. 2022. "Global Militarisation Index". Accessed 23 April 2025. <https://gmi.bicc.de/#rank@2022>.
- [Congressional Research Service] U.S. foreign Aid to Israel. 2023. *Congress.Gov* (official site). Retrieved from <https://crsreports.congress.gov/RL33222> (accessed 3 April 2025).
- Abulof, Uriel. 2014. "Deep Securitization and Israel's 'Demographic Demon'". *International Political Sociology* 8 (4): 396–415. DOI: 10.1111/ips.12070.
- Bacevich, A. J. 2005. *The New American Militarism: How Americans are Seduced by War*. New York: Oxford University Press.
- Bennett, Bruce. (2024, April 9). "Did North Korea Really Test a Hypersonic Missile?". *RAND*. Retrieved from <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/04/did-north-korea-really-test-a-hypersonic-missile.html>.
- Breuer, Eliav. (2024, July 24). "Gov't greenlights bill to extend IDF mandatory service to three years". *The Jerusalem Post*. Retrieved from <https://www.jpost.com/breaking-news/article-810268> (accessed 10 April 2025).
- Britannica. 2025. "List of Prime Ministers of Israel". Accessed 21 March 2025. <https://www.britannica.com/topic/list-of-prime-ministers-of-Israel-2049993>.
- Buzan, B., Wæver, O. and deWilde, J. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner.
- CIA. 2025. "Israel". *The World Factbook*. Accessed 9 April 2025. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/>.
- Cohen, Raphael. (2024, January 16). "Israel's 'People's Army' at War". *RAND*. Retrieved from <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/01/israels-peoples-army-at-war.html> (accessed 13 April 2025).

- Cole, Brendan. (2018, May 24). Israeli Hospital Ad Showing Fetus as Soldier Accused Of Militarizing the Unborn. *Newsweek*. Retrieved from <https://www.newsweek.com/israeli-hospital-ad-showing-foetus-soldier-accused-militarizing-unborn-942471> (accessed 9 April 2025).
- Dana, Tariq. 2024. "Merchants of Death: Israel's Permanent War Economy". *Security Context*. Accessed 2 April 2025. <https://www.securityincontext.org/posts/merchants-of-death-israels-permanent-war-economy>.
- Dibble, Vernon K. 1968. "The Garrison Society". In: *Radical Perspectives on Social Problems: Readings in Critical Sociology*, edited by Frank Lindenfeld, 271-281. London: Macmillan.
- Freilich, Chuck. 2017. "Israel's Dependence on the United States is Existential". Belfer Center for Science and International Affairs. Accessed 5 April 2025. <https://www.belfercenter.org/publication/israels-dependence-united-states-existential>.
- George, M., Djokic, K., Hussain, Z., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2025, March). *Trends in international arms transfers, 2024*. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).
- Global Firepower. 2025. "Defence Budget by Country (2025)". Global Firepower (official site). Accessed 21 April 2025. <https://www.globalfirepower.com/defense-spending-budget.php>.
- Gramsci, Antonio. 1973. *Letters from Prison*. New York: Harper and Row.
- Hermann, Tamar. 2019. "The Israeli Democracy index". The Israeli Democracy Institute (official site). Accessed 10 April 2025. <https://en.idi.org.il/media/14242/the-israeli-democracy-index-2019.pdf>.
- Јанковић, Слободан. 2024. „Проширено одвраћање: поглед из Ирана“. *Национални интерес* 49 (3): 71–89. DOI: 10.5937/nint49-53859.
- Jackson, S. T., Crilley, R. & Manor, I. 2021. "Militarization 2.0: introduction". *International Studies Review* 23(3): 1047–50.
- Jewish Virtual Library. 2025. "Israeli Politics: Presidents (1948-present)". Accessed 19 March 2025. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/presidents-of-israel>.
- Kadosh, Ruti. (2014, June 5). "Kofiko's comeback". *The Jerusalem Post*. Accessed 6 April 2025. <https://www.jpost.com/metro/arts-and-culture/kofikos-comeback-355393>.
- Kenig, Ofer. (2022, August 14). "Generals in Israeli Politics". *The Israeli Democracy Institute*. Accessed 17 March 2025. <https://en.idi.org.il/articles/45783>.

- Kimmerling, Baruch. 2001. *The Invention and Decline of Israeliness: State, Society and the Military*. Berkeley: University of California Press.
- Lasswell, Harold D. 1941. "The Garrison State". *American Journal of Sociology* 46 (4): 455–68. DOI: 10.1086/218693.
- Leibman, Charles and Eliezer Don-Yehiya. 1983. *Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State*. Berkeley: University of California Press.
- Levy, Yagil. 2022. "The people's army 'enemising' the people: the Covid-19 case of Israel". *European Journal of International Security* 7(1): 104–23.
- Mann, Michael. 1987. "The roots and contradictions of modern militarism". *New Left Review* 162 (1): 35–50.
- Martegani, Fiammetta. 2017. *The Israeli Defence Forces' Representation in Israeli Cinema: Did David Betray His Soldiers?*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Ross, Andrew. 1987. "Dimensions of Militarization in the Third World". *Armed Forces and Society* 13 (4): 562–564.
- Rubinson, Eyal. 2024. "Measuring Garrison States in International Politics: Towards a New 'Garrison Index'". *Studies in Conflict & Terrorism*: 1–18. DOI: 10.1080/1057610X.2024.2347881.
- Sharon, Jeremy. (2024, June 25). "In historic ruling, High Court says government must draft Haredi men into IDF". *The Times of Israel*. Accessed 11 April 2025. <https://www.timesofisrael.com/in-historic-ruling-high-court-says-government-must-begin-drafting-haredi-men-into-idf/>.
- Statista. 2025. "Demographics of Israel – statistics & facts". Accessed 12 March 2025. <https://www.statista.com/topics/9064/demographics-of-israel/#topicOverview>.
- Стојановић, Богдан. 2021. *Теорија денуклеаризације: зашто државе прекидају програме нуклеарног наоружања?*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Tamir, Shira. (2024, August 30). "One nation under militarism: A reflection on a society at war with itself". *The Times of Israel*. Accessed 8 April. <https://blogs.timesofisrael.com/one-nation-under-militarism-a-reflection-on-a-society-at-war-with-itself/>.
- Tilly, Charles. 1985. "War making and state making as organized crime". In: P. B. Evans, D. Rueschemeyer and T. Skocpol (eds.), *Bringing the State Back In*, 169–191. Cambridge: Cambridge University Press.

- Vagts, Alfred. 1959. *A History of Militarism: Civilian and Military*. New York: Free Press.
- Wendt, Alexander. 1992. "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics". *International Organization* 46(2): 391–425.
- World Bank. 2023. "Military expenditure (% of GDP) – Israel". World Bank Group. Accessed 22 April 2025. https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=IL&most_recent_value_desc=true.
- World Data. 2025. "Geography". Accessed 11 March 2025. <https://www.worlddata.info/asia/israel/index.php>.

Bogdan STOJANOVIĆ

MILITARISATION OF SOCIETY AS A RESPONSE TO ISRAEL'S GEOPOLITICAL CHALLENGES

Abstract: This paper explores the process of militarisation within Israeli society as a strategic response to the complex geopolitical challenges of the Middle East. Israel not only survives in a hostile environment but actively pursues an aggressive and interventionist foreign policy. Militarisation is deeply embedded in the social, political, and economic fabric of the country. The author examines how this militarisation shapes Israel's internal political processes, the everyday lives of its citizens, and both its defense and foreign policy strategies. The central hypothesis of the paper is that Israel's success in the realm of foreign and security policy in the Middle East lies in the thorough militarisation of its society. As a result, Israeli society demonstrates a profound understanding of the risks and challenges it faces, exhibiting strong cohesion in times of security threats. Indirectly, militarisation has led to massive investments in military capabilities, with particular emphasis on air power and nuclear weapons. The author analyzes the Israel Defense Forces (IDF) as a symbol of national pride and Israel's most vital asset in geopolitical competition. Military service is viewed as a civic duty for all members of Israeli society and promotes a culture that upholds the soldier as the archetype of the "good citizen." The militarist narrative not only reinforces internal cohesion but also legitimizes armament, military campaigns, covert intelligence operations, and the broader policies of the Israeli state.

Keywords: Israel, militarisation, militarism, Israel Defense Forces, military service, securitization, garrison state, garrison society, geopolitics.